

## **Συμφιλιωμένοι με την ιστορία;**

### **Οι πολιτικές διαιρέσεις ως παράγοντας ανάσχεσης του σκοτεινού τουρισμού.**

Παρότι ασυνείδητη, η σχέση μου με τον σκοτεινό τουρισμό μετρά περισσότερα χρόνια από αυτά που ο όρος χρησιμοποιείται από τους μελετητές των τουριστικών επιστημών. Ήταν στις αρχές της δεκαετίας του '90 όταν στο πρώτο μου ταξίδι στη Γερμανία, επέμενα να επισκεφτώ το Ολυμπιακό Χωριό του Μονάχου, όχι για να καθίσω στις κερκίδες του θρυλικού γηπέδου της Μπάγιερν, αλλά για να δω από κοντά τα πολυόροφα κτίρια των εστιών στις οποίες φιλοξενούνταν οι έντεκα ισραηλινοί αθλητές που απήχθησαν και δολοφονήθηκαν από Παλαιστίνιους τρομοκράτες τον Σεπτέμβριο του 1972 κατά τη δεύτερη εβδομάδα των Ολυμπιακών Αγώνων. Μια δεκαετία μετά, άφησα στη μέση ένα από τα πρώτα συνέδριά μου στη Λειψία της άλλοτε Ανατολικής Γερμανίας για να χαθώ στις αίθουσες βασανιστηρίων και στον εξοπλισμό παρακολούθησης των αντιφρονούντων που φυλάσσονται στα υπόγεια των κεντρικών γραφείων της Στάζι. Και πριν από δύο χρόνια, προγραμματίσα ένα από τα πρώτα ταξίδια με τα παιδιά μου στο στρατόπεδο συγκέντρωσης του Νταχάου, το στρατόπεδο που λειτούργησε για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα από κάθε άλλο και στο οποίο θανατώθηκαν -επιβεβαιωμένα- πάνω από 32.000 άνθρωποι. Τα κίνητρα των τουριστικών επιλογών μου δεν είναι προφανώς διαφορετικά από αυτά χιλιάδων ανθρώπων που επισκέπτονται κατά υψηλή προτεραιότητα τόπους μαρτυρίων και σε κάθε περίπτωση δεν είναι της παρούσης.

Η συνεισφορά μου στη σημερινή δημόσια συζήτηση για τον σκοτεινό τουρισμό δε σχετίζεται άλλωστε με τη ζήτηση για το προϊόν, αλλά με την προσφορά και πιο συγκεκριμένα με την ερμηνεία της διακύμανσης στην προσφορά προϊόντων σκοτεινού τουρισμού από χώρα σε χώρα. Πώς εξηγείται η αυξημένη προσφορά στη Γερμανία και η σχεδόν μηδενική προσφορά στην Ελλάδα; Προφανώς όχι στη βάση μιας διαφοράς στον όγκο του πρωτογενούς υλικού σύγχρονης πολιτικής ιστορίας της μίας και της άλλης χώρας. Ίσως όχι και στη βάση μιας διαφοράς στο επίπεδο χρήσης των νέων τεχνολογιών στην παρουσίαση, οι οποίες εκτενώς χρησιμοποιούνται σύμφωνα με την εμπειρία στον τομέα του σκοτεινού τουρισμού.

Η έντονη αντίθεση μεταξύ της Γερμανίας, μιας χώρας που έχει επιχειρήσει συνειδητά να συμφιλωθεί με τη (σκοτεινή) ιστορία της, και της Ελλάδας, μιας χώρας που αποφεύγει να διδάξει στους μαθητές της τη μεταπολεμική της ιστορία, αναδεικνύει την αξία ενός κομβικού παράγοντα στην ανάπτυξη του σκοτεινού τουρισμού: την καθολική γνώση και αποδοχή της ιστορικής αλήθειας του τόπου τους από τον γηγενή πληθυσμό.

Η ύπαρξη αντίρροπων ερμηνειών της ιστορίας ενός τόπου έχει επισημανθεί ως παράγοντας ανάσχεσης του σκοτεινού τουρισμού σε μια χώρα, καθώς τα διαφιλονικούμενα σημεία της ιστορίας γίνονται αιτίες ανταγωνισμού μεταξύ κοινοτήτων ή τμημάτων του πληθυσμού για την κατάκτηση του «μονοπωλίου της μνήμης». Χαρακτηριστική είναι η συγκριτική μελέτη δύο τόπων μνήμης στο Μπουένος Αϊρες της Αργεντινής, των οποίων η ανάπτυξη εμποδίστηκε από την ύπαρξη τέτοιων αντίρροπων ερμηνειών που τελικά οδήγησαν σε αποκλεισμούς ακόμα και ενός μέρους των συγγενών των θυμάτων από το δικαίωμά τους να βιώνουν την εμπειρία του σκοτεινού τουρισμού. Η Σχολή Μηχανικών του Πολεμικού Ναυτικού είναι το κτίριο που χρησιμοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της βίαιης στρατιωτικής δικτατορίας του 1976 για την κράτηση και τον βασανισμό πολλών από τους 20.000 πολίτες που αγνοούνται ακόμα και σήμερα και το οποίο κατά την τελευταία δεκαπενταετία μετασχηματίστηκε από τους Περονιστές διαδόχους του Προέδρου Περόν –που ανατράπηκε από τη δικτατορία– σε τόπο μνήμης των θυμάτων. Το Cromañon είναι το νυχτερινό κέντρο που κάηκε τις παραμονές της Πρωτοχρονιάς του 2005 λόγω ελλείψεων σε μέτρα ασφαλείας που αγνοήθηκαν από την τότε περονική κυβέρνηση με αποτέλεσμα το θάνατο 194 ατόμων και το οποίο μετασχηματίστηκε γρήγορα σε τόπο μνήμης. Και στις δύο περιπτώσεις, τμήματα του πληθυσμού αμφισβήτησαν τα προβαλλόμενα στους δύο τόπους μνήμης στοιχεία και συγκεκριμένα τους αριθμούς των αγνοουμένων στη μία περίπτωση και την ευθύνη της κυβέρνησης για το δυστύχημα στην άλλη, με αποτέλεσμα την αποτυχία των δύο εγχειρημάτων τόσο να προσφέρουν τουριστικά προϊόντα, όσο κυρίως να λειτουργήσουν ως μηχανισμοί εμπέδωσης της κοινωνικής συνοχής. Είναι μάλιστα ενδιαφέρον ότι αναπτύχθηκε μεταξύ τους και ένας άτυπος ανταγωνισμός, καθώς το εγχείρημα της Σχολής Μηχανικών στόχευε στην εξύμνιση των Περονιστών ως

πολιτικών διωκόμενων και, από την άλλη, το εγχείρημα του Cromanon στην καταδίκη τους ως διεφθαρμένων. Τελικά, τα δύο εγχειρήματα απέτυχαν ακριβώς λόγω του διατηρημένου πολιτικού διχασμού, τον οποίο επιπλέον έφτασαν να ενισχύουν.

Το παράδειγμα των δύο μνημείων του Μπουένος Αϊρες φωτίζουν τη σημασία των συνθηκών ανταγωνισμού για το «δίκαιο της πολιτικής ιστορίας» ως ερμηνεία της προσφοράς για προϊόντα σκοτεινού τουρισμού. Σε χώρες πολιτικά διχασμένες, οι προσπάθειες ανάδειξης της ιστορίας ως τουριστικού προϊόντος κατακρίνονται με συνοπτικές διαδικασίες είτε ως τεκμήρια λαϊκισμού, είτε ως ιδεολογικά χρωματισμένες, είτε ως θυσιάζουσες τον συμβολισμό στο βωμό του στεγνού οικονομικού κέρδους. Η παλέτα των επιχειρημάτων απαξίωσης εγχειρημάτων αξιοποίησης του ιστορικού παρελθόντος ποικίλλει συναρτήσει της πολιτικής θέσης του εκάστοτε τιμητή της ιστορίας, με κοινό στόχο όλων τους να ανατρέψουν το προβάδισμα που μοιραία λαμβάνει μέσω της τουριστικής προβολής ιστορικών γεγονότων η κυρίαρχη δημόσια αφήγηση. Σε ένα εγχείρημα τουριστικής αξιοποίησης ενός μνημείου ή τοπόσημου αιματοβαμμένης λαϊκής αντίστασης, ο «δεξιός» θα δει λαϊκιστικά κίνητρα. Σε ένα αντίστοιχο εγχείρημα που αφορά ένα μνημείο αιματοβαμμένης εθνικής αντίστασης έναντι ενός εξωτερικού εχθρού, ο «αριστερός» θα δει οικονομικά συμφέροντα. Τέλος, και στα δύο ο λεγόμενος «κεντρώος» ή «απολίτικος» θα δει ιδεολογικά κίνητρα.

Πόσο εύκολα θα φανταζόσασταν ως μνημεία σκοτεινού τουρισμού το Σκοπευτήριο της Καισαριανής ή τη Γέφυρα του Γοργοποτάμου ή το Πολυτεχνείο και τα κρατητήρια της ΕΑΤ-ΕΣΑ ή τα σημεία δολοφονίας των θυμάτων της 17 Νοέμβρη; Στην Ελλάδα, η συστηματική και εργαλειακή χρήση της πολιτικής ιστορίας από τους αντιπάλους του παιχνιδιού της εξουσίας δείχνει ικανή να στερήσει από την τουριστική ανάπτυξη μία ισχυρή εναλλακτική. Ίσως πιο σημαντικό είναι βέβαια ότι η εργαλειακή χρήση της ιστορίας έχει στερήσει από την κοινωνία την ευκαιρία της πολιτικής διαπαιδαγώγησης μέσα από την τουριστική αξιοποίηση χώρων με βαριά ιστορία. Ο μαζικός (ή ο συμβολικός) θάνατος αντιπροσωπεύει για κάθε κοινωνία ένα σοβαρό ψυχολογικό τραύμα που υποσκάπτει τη νομιμοποίηση της εκάστοτε εξουσίας, αλλά και την κοινωνική εμπιστοσύνη γενικότερα.

Η ανάπτυξη του σκοτεινού τουρισμού θα μπορούσε να λειτουργήσει ως μηχανισμός επούλωσης του τραύματος αυτού, κυρίως μέσα από τη ζύμωση του γηγενούς πληθυσμού με τα ιστορικά γεγονότα και τον δημόσιο χώρο. Με άλλα λόγια, ο σκοτεινός τουρισμός θα μπορούσε να είναι το φάρμακο για τον εμμένοντα πολιτικό διχασμό μιας κοινωνίας. Αρκεί να δούμε τη σχέση των δύο ανάποδα!